

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 7. junij 2006

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Skorajda nikjer ni mogoče opaziti seznanjenosti s filozofsko problematiko.
- 6–10 V odgovoru še vedno prevladuje fragmentarnost, če pa že ima zaokroženo zgradbo, je ta le delna in polna miselnih preskokov. Razumevanje danega problema je zelo omejeno. Razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar so obrobní. Odgovor je nejasen in pretežno nerelevanten. Temelji na opisih, če argumenti so, so le nakazani in nerazviti. Kandidatovo poznavanje filozofskih problemov je skromno, fragmentarno in zelo omejeno. Skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so nenatančne in večkrat napačne.
Pri odgovoru gre torej največkrat zgolj za obnavljanje drobcev najbolj elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 ZADOSTNO

Gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadostno obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), sta pa uvod in zaključek še bolj slabo razdelana. Nekatere izpeljave in utemeljitve so že lahko jasne, pogosto pa je odgovor težko razumljiv, tudi zaradi preskokov v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se odgovor že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, a jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, kadar pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže samo osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje, uporabljena terminologija in jezik le delno ustrezata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.
Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Odgovor ima najmanj 600 besed, esejistična zgradba je s formalnega vidika dobra; uvod razloži problem in sklep je vsaj praviloma izpeljan iz naloge. Zgradba posamičnih odlomkov je večinoma dobra, je pa semtertja še opaziti preskoke v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno filozofsko terminologijo, ki je večinoma relevantna za obravnavani problem. Vendar so pojmi pogosto preprosto sprejeti kot samoumevni, njihova analiza je bolj obrobna, prav tako so lahko v zametkih zaznavni že poskusi povezovanja ustreznih pojmov. Kandidat opis in razlago dopolni z argumenti, vendar so »šolski« in predvidljivi, lahko so tudi zgolj opis znanih argumentov. Kandidat predstavi več pogledov, vendar protiargumentov še ni oziroma so skromno predstavljeni. Je pa opaziti poskus analize nekaterih pojmov in predpostavk vprašanja ter zametke logičnega povezovanja pojmov, iskanja utemeljenih rešitev problemov in vrednotenja nekaterih posledic rešitev.

Esej izraža solidno splošno seznanjenost z ustrežno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar argumentacija in analiza pojmov še nista v ospredju.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Esejistična zgradba je s formalnega in večinoma tudi vsebinskega vidika dobra. Uvod in zaključek sta jasna, jedrnata in relevantna, izpeljave in utemeljitve so skoraj zmeraj logično skladne in razumljive, posamični odlomki so največkrat smiselno zaokrožene celote in so pogosto med seboj dobro povezani. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume in to razumevanje dobro izrazi s celotno strukturo eseja. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema. Nekaj vpeljanih pojmov je reflektiranih kot filozofsko problematičnih, večkrat je mogoče zaslediti njihovo analizo in vzpostavljanje logičnih zvez med njimi. Nasplih v eseju že prevladuje argumentacija pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in kot posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa semtertja niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni; nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.

Iz odgovora je razvidna zelo dobra splošna seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Vendar se kandidat že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma rešitvijo problema. Izpeljave in utemeljitve so logično skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se tudi že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih vstopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, ki je že rezultat samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta ustrezna.

Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko tudi čisto drugačen esej, če je le povezan z naslovom.)

- 1. Razpravljajte o trditvi: Človek ni svobodno bitje, vsako njegovo dejanje je zgolj posledica dednosti in okolja.**

Naslov eseja zahteva razpravo o človekovi svobodi, predvsem pa o tem, ali je vpliv dednosti in okolja na človeka morda lahko združljiv z njegovo svobodno voljo. In seveda o tem, ali je vsako človeško dejanje res zgolj posledica dednosti oziroma okolja.
- 2. Razpravljajte o trditvi: Človeško življenje je naključen dogodek v svetu, zato nima smisla.**

Naslov eseja zahteva razpravo o smislu človeškega življenja, predvsem pa o tem, ali je naključnost našega življenja res razlog za njegovo nesmiselnost. In seveda o tem, ali je človeško življenje res zgolj naključen dogodek v svetu ali pa se za njim skriva neka nujnost.
- 3. Razpravljajte o trditvi: Pojavi se človeku (subjektu) ne samo kažejo, temveč v njem tudi nastanejo.**

Naslov eseja zahteva razpravo o statusu videza oziroma pojavnega sveta, natančneje o tem, ali so pojavi zgolj način pojavljanja zunanjega sveta ali pa nemara obstajajo samo pojavi, domnevnega neodvisnega zunanjega sveta, ki naj bi ga prikazovali, pa sploh ni.
- 4. Razpravljajte o trditvi: Čeprav se filozofija konča tam, kjer se začne znanost, je filozofija tudi v samem jedru znanosti.**

Naslov eseja zahteva razpravo o odnosu med znanostjo in filozofijo, natančneje o tem, ali sta filozofija in znanost res strogo ločeni ali pa je odnos med njima bolj zapleten, tako da lahko rečemo, da se filozofija pojavlja tudi znotraj znanosti.
- 5. Razpravljajte o trditvi: Meje našega razuma so tudi meje našega jezika.**

Naslov eseja zahteva razpravo o mejah razuma in njihovem odnosu do mej jezika. Na eni strani gre torej za dva ločena razmisleka o mejah razuma in jezika, na drugi pa za premislek odnosa med jezikom in razumom.
- 6. Razpravljajte o trditvi: Dvom je pomemben za racionalistični pristop v spoznavni teoriji, za empirističnega pa ne.**

Naslov eseja zahteva razpravo o vlogi dvoma v racionalizmu in empirizmu, pa tudi razmislek o tem, ali je dvom v resnici pomemben samo za racionalistično teorijo spoznanja, za empiristično pa ne.
- 7. Razpravljajte o trditvi: Če je morala relativna, skupno dobro ne obstaja.**

Naslov eseja zahteva razpravo o relativnosti morale in statusu skupnega dobra, pa tudi razmislek o povezanosti statusa morale s statusom ne zgolj posameznikovega dobra, temveč dobra za vse oziroma skupnega dobra.
- 8. Razpravljajte o trditvi: Čeprav se moralna načela med seboj na videz razlikujejo, so v bistvu vsi moralni sistemi (teorije moralnega ravnanja) med seboj enaki.**

Naslov eseja zahteva razmislek o podobnostih in razlikah različnih moralnih načel. Dovolj enostavno je pokazati, da so filozofi različno osnovali temelje moralnega ravnanja in analizirali različne pristope v morali, težje pa je premisliti, ali imajo kljub razlikam različne etike vendarle marsikaj skupnega.
- 9. Razpravljajte o trditvi: Dobro življenje je tudi srečno življenje.**

Naslov eseja zahteva razmislek o razmerju med dobrim in srečo, natančneje premislek teze, da oboje, dobro in sreča, v življenju posameznika sovpadata. Kant se denimo z omenjeno trditvijo ne bi strinjal, sprejeli pa bi jo, vsaj deloma, utilitaristi.
- 10. Razpravljajte o trditvi: V demokraciji svoboda ljudi ni omejena.**

Naslov eseja zahteva razmislek o odnosu med demokracijo in svobodo posameznikov, natančneje premislek teze, da v demokraciji svobodi posameznika ni postavljena nobena omejitev. To je seveda težko zagovarjati, ker demokracija prvenstveno pomeni način postavljanja pravil skupnega življenja, pravila pa implicirajo omejitve.

11. Razpravljajte o trditvi: Enakost vseh ljudi je bistvo vseh utopij.

Naslov eseja zahteva razmislek o odnosu med enakostjo in utopijo. Zdi se, da utopija, vizija idealne družbe, lahko v ospredje postavlja različne cilje, denimo dobro življenje, srečo, pravičnost, svobodo. Morda pa je ravno enakost skupni imenovalec različnih predstav o idealni družbi ali pa vsaj idealno bistvo vseh različnih idealov.

12. Razpravljajte o trditvi: Človek je družbeno bitje, zato mora interese skupnosti (skupno dobro) postaviti pred svoje interese.

Naslov eseja zahteva razmislek o odnosu med interesi posameznika in interesi skupnosti, natančneje o tem, ali povezanost posameznika z družbo res zahteva, da imajo interesi slednje prednost. Seveda pa je mogoče pod vprašaj postaviti tudi samo družbeno naravo človeka.

13. Razpravljajte o trditvi: Samo kdor veruje v Boga, lahko pride v stik s svetim.

Naslov eseja zahteva razmislek o odnosu med vero v Boga in svetim, natančneje premislek teze, da nam samo specifična oblika verovanja, vera v Boga, lahko omogoči stopiti v stik s specifično razsežnostjo svetega.

14. Razpravljajte o trditvi: Če ne verujemo, o Bogu ne moremo ničesar vedeti.

Naslov eseja zahteva razmislek o odnosu med verovanjem in vednostjo, natančneje premislek teze, da je vera v Boga pogoj za vednost o njem. Zdi se, da je teza očitno napačna, saj o Bogu lahko govorijo tudi neverniki, vprašanje pa je, ali se jim zaradi nevere vendarle ne zapira določena razsežnost vednosti o Bogu.

15. Razpravljajte o trditvi: Če sta Bog in svet popolnoma ločena, potem o Bogu ni mogoče ničesar povedati.

Naslov eseja zahteva razmislek o odnosu med Bogom, svetom in govorom o Bogu, natančneje premislek teze, da ločitev sveta in Boga pomeni, da govor o Bogu ni mogoč. Teza je na prvi pogled napačna, saj lahko o odsotnem Bogu govorimo negativno, toda ali tudi negativni govor o Bogu vendarle ne predpostavlja, da je Bog le nekako navzoč v našem svetu?

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja besedila. Očitno je, da kandidat dela ne pozna. Prav tako gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar.
- 6–10 Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.

11–13 ZADOSTNO

Odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume, vendar na zelo nizki ravni, saj je njegovo poznavanje dela zelo površno. Veliko je nerelevantnosti, vendar se odgovor deloma že nanaša na dani odlomek, deloma pa je lahko zgolj njegova parafraza. Vpelje nekaj ustreznih pojmov, vendar jih ne analizira. Odgovor je pogosto preprost opis filozofskega problema iz odlomka ali morda celo preprosta obnova celotnega dela. Če poskuša z argumentacijo, je ta bolj opisna.
Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo tudi razume. Naloga ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda opisi in razlage so ponekod še slabo razviti; kandidat poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi tudi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo dobro pozna in dobro predstavi vsebino, ki se navezuje na odlomek.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo dobro pozna in razume, filozofski problem iz odlomka umesti v kontekst dela; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek odpira, in jih tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so lahko napake v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to bolj obrobne pomanjkljivosti.
Kandidat delo zelo dobro pozna ter zna dobro razložiti in analizirati temeljne probleme odlomka in dela.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo razlage in argumentacije, upošteva (vsaj implicitno) tudi drugačne poglede. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim besedilom in ga komentira s pojmovnim aparatom, ki je razvit v besedilu. Vstopa v dialog z avtorjem dela ter razvija in utemeljuje tudi svoja stališča. Lahko obravnava avtorja tudi širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito obravnava vse vidike danega odlomka in semtertja celo vstopa v dialog z avtorjem.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav podrobno poznavanje besedila bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

PLATON: DRŽAVA

Odlomek predhodi glavnemu Platonovemu predlogu glede uresničitve idealne države, namreč da naj vladarji postanejo filozofi oziroma filozofi vladarji. Kandidat predstavi Platonovo utemeljitev in nato razdeli še dodatne predloge, ki omogočijo težko izvedljivo nalogo. Najprej je na vrsti »čiščenje države«, tj. izgon vseh nepravilnih filozofov, pa pravih, a za državo nekoristnih filozofov, in oblastnikov, nato preselitev državljanov, starejših od deset let, na deželo itd. Filozofi napišejo tudi novo ustavo s pogledom, uperjenim v svet idej, v dobro, pravično, resnično in lepo. Temu nato sledi še izobraževanje čuvarjev, od katerih v prihodnje najspodobnejši postanejo filozofi, po 50. letu pa jih žreb določi za vladarje.

ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Odlomek je iz pete knjige, v kateri Aristotel piše o pravičnosti. Na začetku opozori na ožji in širši pomen pravičnosti, potem pa se osredotoči na ožjega. Tega v analizi razčleni še na dva pomena, ki ju danes imenujemo distributivna (nanaša se na razdeljevanje dobrin) in retributivna (kaznovalna, izravnavajoča) pravičnost. Pri obeh pa gre za neko enakost oziroma sorazmerje in prav o tem piše tudi v izbranem odlomku. V njem Aristotel opozarja na meje oziroma na načela uporabe enakosti, ko gre za izravnavajočo pravičnost.

DESCARTES: MEDITACIJE

Odlomek sledi sloviti Descartesovi opredelitvi jaza kot misleče stvari, substance, ki »dvomi, ume, zatrjuje, zanikuje, hoče, noče, si tudi predstavlja in čuti«. Naloga kandidata je vključiti odlomek v kontekst druge meditacije, tj. najprej prikazati evidentnost cogita kot prvega gotovega spoznanja, ki ima v Descartesovi filozofiji podobno funkcijo kot v matematiki aksiomi. Vendar ga takšno subjektivno izhodišče postavi pred vprašanje, kako dokazati, da telesne stvari, ki jih predstava celo kaže kot bolj različne od miselne stvari, niso le njena vsebina, ampak imajo od nje neodvisno bitnost v zunanjem svetu.

KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Po Kantovem mnenju je le dobra volja brezpogojno dobra, vse drugo pa je le pogojno dobro in je lahko uporabljeno v moralno nesprejemljive namene ter potemtakem v določenih okoliščinah predstavlja zlo. Podobno tudi telesna stanja ugodja in neugodja, telesne prijetnosti in neprijetnosti, moralno niso relevantna. Če bi moralne presoje utemeljili na občutku telesnega ugodja in neugodja, nikoli ne bi mogli spoznati dobrega po sebi, temveč zgolj instrumentalno dobro, namreč stvari, ki pripomorejo k vzpostavljanju telesnega ugodja. Nasprotno pa je volja, katere določiten razlog predstavlja moralni zakon oziroma uvid v skladnost maksime dejanja s kategoričnim imperativom, dobra po sebi. V tem primeru dobro ni z dejanjem proizvedena stvar (le-ta ima navsezadnje zmeraj instrumentalno vrednost), temveč dejanje samo in oseba, ki je nositeljica dejanja.

NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Nietzsche je doslej angleškimi genealogom morale očital, da dobro napačno povezujejo s koristnostjo, nesebičnostjo in pozabo, saj dobro vendar prihaja od tistih, ki so svoja dejanja občutili kot dobra in prvovrstna v nasprotju z vsem nizkim, prostaškim in plebejskim. Dobro in slabo torej izvirata iz odnosov nadrejenost–podrejenost, višje–nižje, gosposko–suženjsko. V tem odlomku iz začetka druge razprave pa angleškimi genealogom očita, da se jim tudi ne sanja, od kod izvira pojem krivde. Naloga kandidata je razviti Nietzschejev argument o izvoru krivde iz preprostega dolžniškega razmerja in ga navezati na kazen ter slabo vest.